

FRANCISCO DE VITORIA VE ULUSLARARASI HUKUKUN KOLONYAL KÖKENLERİ*

Antony ANGHIE**

Çev. Araş. Gör. Umut KOLOŞ***

Hugo Grotius genelde modern uluslararası hukukun esas mübeşşiri olarak kabul edilirken, bu disiplinin tarihçileri, disiplinin ilkel kökenlerini bir on altıncı yüzyıl teoloğu ve hukukçusu olan Francisco de Vitoria'nın çalışmalarına değin götürmektedirler (Kennedy, 1986)¹. Dolayısıyla, Carnegie vakfının meşhur '*Uluslararası Hukukun Klasikleri*' serisini Vitoria'nın iki tanınmış dersiyle, '*De Indis Noviter Inventis*' ve '*De Jure Bellis Hispanorum in Barbaros*' ile başlatması tamamıyla uygundur². Vitoria'nın disipline muhtelif katkıları olmuştur ve meseleyi irdeleyen bilim insanları, diğer şeyler arasında, Grotius'un Vitoria'nın öğretilerine borçluluğuna (Scott,

---

* Makalenin özgün atf bilgisi: Antony Anghie, "Francisco de Vitoria and the Colonial Origins of International Law", *Social & Legal Studies*, Vol.5, No.3 (September 1996), s.321-336. Profesör Anghie hâlen University of Utah, S.J. Quinney College of Law'da görev yapmaktadır. Makalenin çevirisi, yazarından alınan izin ve Sage Publications'tan alınan telif karşılığında gerçekleştirilmiştir.

** Utah Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Summer Stipend Programı'na; Eve Darian-Smith, Peter Fitzpatrick ve Thomas Franck'e; Karen Engle, Daniel Greenwood, Ileana Porras, Uta Roth, Lee Teitelbaum ve Utah Üniversitesi'ndeki diğer meslektaşlarıma; ve bilhassa, bu çalışmanın çok sayıdaki versiyonları üzerindeki sabırlı ve titiz okumaları ve yorumları için David Kennedy'ye teşekkürlerimle.

*** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, kolos@istanbul.edu.tr

Makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı'nda verilen "Karşılaştırmalı Modern ve Klasik Hukuk Metodolojisi" dersi için, dersi yürüten öğretim üyesi Prof. Dr. Yasemin Işıktaç'ın uygun görmesiyle çevrilmiştir.

¹ Vitoria'nın uluslararası hukuk disiplinindeki yeri ve Grotius'la alâkası hakkında açıklamalar için, bkz. Scott (1934), Nussbaum (1954).

² Bu iki ders başlığı 'Yakın Zamanda Keşfedilen Yerliler Üzerine' ve 'İspanyollarca Barbarlar Hakkında Yapılan Savaş Hukuku Üzerine' olarak çevrilebilir. Bunlar tek bir ciltte bir araya getirilmiştir, bundan sonra *De Indis* diyeceğimiz *Franciscus de Vitoria De Indis et de ivre Belli Relectiones* (1557/1917). Bu, Washington Carnegie Enstitüsü'nce yayımlanan 'Uluslararası Hukukun Klasikleri' serisinin ilk çalışmasıdır. 'Victoria' literatürde daha yaygın olarak 'Vitoria' biçiminde bilinmektedir ve ben de bu doğrultuda ikinci kullanımı benimsedim. Atıflar *De Indis*'in bu versiyonunun paragraflarına ve sayfalarına göndermede bulunmaktadır.

1934) ve Vitoria'nın, disiplinde karşılaşılan belirli temel teorik sorunları nitelendirişine dikkat çekmiş bulunmaktadır. Bilim insanları Vitoria'nın savaş hukuku (Franck, 1995: 248) ve bağımlı insanların hakları üzerine (Wright, 1930; Weeramantry, 1992: 78) düşüncelerinin süregiden önemine hâlen göndermede bulunmaktadır.

Vitoria'nın iki dersi, başlıklarının belirttiği üzere, esas olarak İspanyollar ve Yerliler³ arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Kolonyalizm, uluslararası hukukun temel metinleri olarak anılan bu iki çalışmanın merkezi temasıdır. Vitoria'nın zihninin kolonyal bir bağlantı ile meşgul olduğu gerçeğini hiçe saymak pek de mümkün görünmemektedir. Vitoria'ya geleneksel yaklaşımlar bu gerçeği haklı olarak kabullenmekteyken, Vitoria'nın hukukbiliminin Yerlilerin keşfedilmesinden kaynaklanan özgün hukuksal problemleri çözme girişimleri etrafında yapılanması boyutunu değerlendirmede başarısızdırlar. Bunun yerine, bu geleneksel yaklaşımlar Vitoria'yı esas olarak, Avrupa'da oluşan mevcut hukuksal kuramları Yerlilerin hukuksal statüsünü belirlemek için genişleten ve uygulayan kişi olarak karakterize ederler⁴.

Benim iddiam, tersine, Vitoria'nın hukukbilimi pek çok bakımdan mevcut kuramlara dayansa da, onun bu kuramları yeniden kavramsallaştırdığı ve yahut ortaya yeni çıkan Yerli probleminin üstesinden gelmek için yenilerini icat ettiğiidir. Esas nokta, uluslararası hukukun Vitoria'nın devrinde mevcut olduğu şekliyle, İspanyol-Yerli ilişkileri problemini *öncelemediği* ve bu nedenle bu sorunu zahmetsizce çözemediğidir; daha ziyade, uluslararası hu-

³ 'Yerliler' [*Indians-Çn.*] terimi burada Colomb tarafından yanlış olarak Doğu Hint Adaları insanları olduğu düşünülen Kuzey ve Güney Amerika insanlarına göndermede bulunmaktadır.

⁴ Böylece örneğin Kooijmans (1964: 59), Avrupalı devletler arasındaki ilişkilere uygulanan kuramların, İspanya ve Yerliler arasındaki ilişkilere yönelik olarak basit biçimde genişletildiğini iddia etmektedir. Kooijmans'a göre: İspanyolların Yerliler ile ilişkileri devletler arasındaki ilişkilere uygulanan kurallara tabiydi. Vitoria, o zamana kadar Avrupa düzleminin dışında kalmış olan topraklara dair Avrupa'da başvuru teorilerden çıkan süregelen sonuçlara esaslı biçimde yeni bir unsur sundu... Amerikan-Yerlileri ile olan ilişkilere de uygulanan, Avrupalı devletler-arası ilişkilere uygulanan kurallar, zira özde bir fark yoktur. Küçük Yerli devletleri hukuksal kişilerdir, Avrupalı devletlerle aynı haklardan yararlanmaktadırlar. Kooijmans, bununla birlikte Yerlilerin, devletlerin sahip olduğu bu hakları Vitoria'ya göre 'bu topluluklar devlet için kendisi tarafından ortaya konulan gereklere uyumlu hâle geldiklerinde' iktisap edecek olmaları durumunu iyice açıklığa kavuşturmuştur.

kuk, İspanyollar ve Yerliler arasındaki karşılaşmanın ürettiği özgün sorunlar üzerinden yaratılmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan soru şudur: Uluslararası hukuk üzerine bu ilk öğretilerde, uluslararası hukukun kökenleri ile kolonyal karşı karşıya gelişler arasındaki ilişki nedir?

Uluslararası hukuk disiplininin karşılaştığı klasik problem, egemen devletler arasında düzenin nasıl tesis edildiği meselesidir (Henkin et al., 1987: 1). Bu meselenin, disiplinin tanımlayıcı dilemması olarak nitelendirilmesi, bilim insanlarını Vitoria'nın çalışmasını bu soruna dair anlayışı ve değerlendirmesi açısından ele almaya teşvik etmiştir⁵. Benim iddiam, Vitoria'nın İspanyol-Yerli ilişkileri meselesini egemen devletler arasında düzen tesis etme ya da egemen İspanyollar ve egemen Yerlilerin karşılıklı taleplerinin nasıl çözüleceğine ilişkin karar verme meselesi olarak anlamlandırmadığıdır. Daha ziyade, Vitoria'nın çalışması bir dizi önsel sorun üzerine eğilmektedir. Egemen kimdir? Egemenin yetkileri nelerdir? Yerliler egemen midir? Yerlilerin ve İspanyolların hakları ve ödevleri nelerdir? İspanyolların ve Yerlilerin karşılıklı hakları ve ödevleri nasıl belirlenecektir?

Bu meseleler üzerine eğilirken Vitoria iki tarafın, İspanyolların ve Yerlilerin sosyal ve kültürel pratikleri üzerinde yoğunlaşır. Yerlilerin haklarını ve ödevlerini, örneğin onların ritüellerini, gelenek göreneklerini ve yaşam tarzlarını irdeleyerek tayin etmekte ve formülleştirmektedir. Vitoria'nın karşı karşıya olduğu problem, öyleyse, egemen devletler arasındaki düzen meselesi değil ama her birinin sosyal davranışlar bakımından kendi doğruluk ve yönetim düşüncelerine sahip iki çok farklı kültürel düzene ait olduğunu düşündüğü toplumlar arasındaki ilişkileri açıklamada kullanılacak bir hukuk düzeni yaratma meselesiydi. Egemenlik kuramı – ki bununla, hangi oluşumların egemen olduğunu, egemenliğin yetkilerini ve sınırlarını belirleyen kurallar blokuna genişçe göndermede bulunuyorum – Vitoria tarafından evvelce formüle edilmemiş ve bu nedenle farklı toplumlar arasında düzen tesis etme meselesini çözmek için basitçe tatbik edilmemiştir. Daha ziyade, Vitoria'da egemenlik kuramı, onun kültürel farklılık meselesine yönelen

---

⁵ Örnek için, bkz. Kooijmans (1964). Kennedy bu meseleyi uzun uzadıya tartışır. İşaret ettiği üzere, ilkel metinleri değerlendiren çoğu tarihçi bunu uluslararası hukuk disiplininin devamlılığını önvarsayan ve ortaya koyan bir tarzda yaparlar – uluslararası hukuk alanında çalışanların projelerinin şimdi ve geçmişte her zaman otonom egemenler arasında sosyal bir düzen inşa etmek olduğunu süreç içinde yeniden doğrulamak. (1986: 11)

girişimleri ile ortaya çıkmaktadır⁶. Kolonyalizm ve uluslararası hukuk ile kültürel farklılık ve egemenlik kuramı arasındaki ilişkiyi, dört geniş mesele üzerine odaklanarak açıklamaktayım.

İlk olarak, Vitoria'nın İspanyollar ile Yerliler arasındaki ilişkiyi değerlendirmek bakımından geleneksel teknikleri yadsıması üzerinde odaklanmaktayım. Vitoria, Papa'nın evrensel yetkeyi icra ettiği nosyonu üzerinde temellenen eski ortaçağ hukukbilimini reddederek kendi seküler uluslararası hukuk modeline giden yolu açmaktadır. İkinci olarak, Vitoria'nın bir doğal hukuk nosyonunu çağrıştırmak suretiyle evrensel olarak bağlayıcı bir hukuk sistemi yarattığı teknikler üzerinde yoğunlaşmaktayım; bu sistem Vitoria'nın hem İspanyolları hem de Yerlileri bağlayan müşterek bir çerçeve kurma sorununu çözmektedir. Üçüncü olarak, bu sistem ile konulan kuralları, normları ve bunların uygulanmasının İspanyol-Yerli ilişkilerine etkisini dikkate alacağım. Dördüncü olarak, doğal hukuk ile ortaya konulan normlar ihlâl edildiğinde uygulanan icra ve yaptırım meselesini irdeliyorum. Bu alanların her birini ele alırken, Vitoria'nın kültürel farklılık anlayışı ve Yerli niteleyişinin onun hukukbilimini nasıl biçimlendirdiğini ve bu hukukbiliminin Yerlilerin hukuksal statülerini nasıl belirlediğini betimlemeye girişmekteyim.

Vitoria'nın çalışmasının yeniden yorumlanmasının kolonyalizm ile uluslararası hukuk arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmekte nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini önererek bir sonuca varmaktayım.

Vitoria ve Evrensel Hukuk Problemi

Amerikan toprakları üzerindeki İspanyol mülkiyetine açıklama getirme meselesi, geleneksel olarak Kutsal Roma Kilisesi'nce Sarakenler konusunun halledilmesinde geliştirilen hukukbiliminin Yerlilere tatbik edilmesiyle belirleniyordu. Bu çerçevede, Yerliler Sarakenler olarak, küffâr olarak karakterize edilebiliyordu, hakları ve ödevleri de buna uygun olarak belirleniyordu. Vitoria Hristiyanlar ile küffâr dünyalar arasında birkaç yüzyıllık etkileşim ve karşı karşıya gelişlerden doğan bu geleneksel çerçeveyi eleştirmekte ve kendi yaklaşımını bunun yerine koymaktadır. Geleneksel çerçeve temel olarak iki öncüle dayanmaktaydı.

⁶ Tatmin edici olmayan 'kültürel farklılık' terimini, daha geniş anlamda, Vitoria'nın, Yerlileri, onların farklı sosyal pratiklerine, ritüellerine ve yaşam tarzlarına dayanarak farklı diye karakterize edişini ifade etmek amacıyla kullanıyorum.

İlk olarak, insan ilişkilerinin ilâhi hukuk tarafından yönetildiği ileri sürülmekteydi. Vitoria'nın hukukbiliminin ileri sürdüğü biçimde, ortaçağ batı dünyası üç farklı hukuk tipine dayanmaktaydı: ilâhi hukuk, insanî hukuk ve doğal hukuk (Rubin, 1992). Bunlardan ilâhi hukuk, çoğu on beşinci yüzyıl ilim insanı ve teoloğu tarafından aslolan olarak değerlendiriliyordu. İkinci olarak, Papa'nın Hristiyanlığı yayma ilâhi misyonundan kaynaklanan evrensel bir yetki gücünü tatbik ettiği ileri sürülmekteydi. Sonuç olarak Avrupa'nın yönetici egemenleri, küffâr toprakları istilâlarını meşrulaştırmada Papa'nın otoritesine dayanıyorlardı; bu yöneticiler Hristiyan dünyasını askeri fetihlerle genişletirken Papa'nın teoride sahip olduğu bu yetkisini gerçek kılıyorlardı (Rubin, 1992; Williams, 1990: 45). Papa VI. Alexander'ın dünyayı İspanyol ve Portekiz sahalarına bölen papalık fetvası bu kuramlar dizisinin uygulanmasının örneğini teşkil ediyordu: hükümrânın kuralları dinsel otorite ile desteklendiği takdirde meşruydu.

Vitoria bu değerlendirmelerin her birini şiddetle reddetmekte ve İspanyol tasarrufunun geleneksel temeline karşı çıkarken esas olarak ilâhi hukuku ve onun idarecisi Papa'yı yerinden eden ve onun yerine seküler ve hükümrân tarafından idare edilen doğal hukuku koyan yeni bir uluslararası hukuk sistemini yaratmaktadır. Böylelikle, seküler bir doğal hukukun – yeni uluslararası hukukun temeli olarak gösterilen doğal hukukun – ortaya çıkışı, Vitoria'nın incelemesini başlatan problem olan Yerlilerin hukuksal statüleri meselesine ilişkin çözümünü aynı zamanda gerçekleştirmektedir.

Vitoria yeni bir hukukbilimini inşâ etmeye, 'söz konusu yerli halkların, İspanyolların gelişinden önce gerek özel hukuk gerek kamu hukuku bakımından gerçek malikler olup olmadıkları' sorusunu ortaya atarak başlar (Vitoria, para. 315, p. 120). Yerliler, bu imansızlar, mülkiyete sahip olabilirler miydi? Sadece imansız statülerinden ötürü haklara sahip olamamaları nedeniyle Yerlilerin yadsınması biçimindeki geleneksel yaklaşımı benimsemektense, Vitoria, ilâhi, doğal ve insanî hukuk arasındaki ilişkiyi yeniden formüle etmektedir. İncil'deki çok sayıda olayı ve teolojik görüşleri irdeleyerek, ölümden sonraki yaşamlarında onları hangi cezalar beklerse beklesin, Yerliler gibi imansızların dünyadaki mülkiyetlerinden sadece statüleri nedeniyle mahrum edilmiş olmadıkları sonucuna varmaktadır. Vitoria şu neticeye erişir:

İmansızlık, doğal hukuku ya da insanî hukuku ortadan kaldırmaz; ayrıca sahiplik ve hâkimiyet ya doğal hukuk ya da insanî hukuk üzerinde temellenir; bu nedenle inanç istemi nedeniyle ortadan kaldırılmazlar. (Vitoria, para. 322, p. 123)

Böylelikle, çok önemli bir biçimde, Vitoria sahiplik ve mülkiyet meselelerini, ilâhi hukuktansa doğal ya da insanî hukuk alanına yerleştirir. İlahi hukukun sahiplik sorunlarına uygulanamayışının bir sonucu olarak, Yerliler sadece imansız ya da tanrı tanımaz statüleri nedeniyle topraklarından mahrum kılınmazlar⁷. Vitoria'nın yaşamsal mülkiyet ve mülkiyet hakkı meselelerinin seküler hukuk sistemleri – ya doğal hukuk ya da insanî hukuk – tarafından belirleneceği iddiası, bu seküler sistemler Papa'nın yerine hükümler tarafından idare edildiğinden, Papa'nın iktidarını kaçınılmaz biçimde zayıflatmaktadır. Bundan başka, Vitoria İspanyolların yerli bölgelerinin fethinde kullandıkları bir diğer meşrulaştırma gerekçesini yadsıyarak kilisenin konumunu daha da sarsmıştır: bu argüman 'İmparator tüm dünyanın ve bu itibarla barbarların da efendisidir' önermesinde temellenir (Vitoria, para. 340, p. 130). Vitoria hükümlerinin, İmparator'un, evrensel geçici otoritesini İsa'nın ve Papa'nın evrensel rûhânî otoritesi sayesinde elde ettiğini yadsımaktadır. İlahi hukukun geçici otorite için bir temel olup olamayacağını sorgularken papalık otoritesinin pek çok savını metodolojik olarak reddetmekte ve 'Papa "efendilik" ve "sivil iktidar" kelimelerinin uygun anlamı bakımından tüm dünyanın sivil ya da geçici efendisi değildir' sonucuna varmaktadır (Vitoria, para. 351, p.153) ve daha ileri giderek rûhânî alanda dâhi, Papa'nın imansızlar üzerinde yetkisinin olmadığını ileri sürmektedir (Vitoria, para. 353, p. 136). Papa'nın otoritesi kısmîdir, Hristiyan dünyasının rûhânî boyutuyla sınırlıdır.

Vitoria'nın, hükümlerinin Yerliler gibi kâfırlar ve onların toprakları hakkında askeri faaliyet peşinde koşmalarını Papa'nın kullandığı evrensel yetkiye dayandırma argümanını reddetmesi, yeni bir problemi ortaya çıkarmaktadır:

Şimdi, insanî hukuk bakımından, İmparator'un dünyanın efendisi olmadığı açıktır, zira bu ya bir tür hukukun tekeli otoritesinden gelir ve bu mevcut değildir; ya da, eğer böyle bir şey varsa, hukuk yetki

⁷ Tüm bunlardan çıkan sonuç, söz konusu barbarların, hem kamu hem de özel hukuk bakımından, imansızlık vebâli veya diğer herhangi bir ölümcül günah nedeniyle gerçek sahipler olmaktan yasaklı tutulamayacakları, ne de böylesi bir günahın Hristiyanlara onların mallarına ve topraklarına el koyma hakkı verdiğidir (Vitoria, para. 328, p.125).

meselesini ön varsaydığı için, bu durum etkiden yoksun olacaktır. Bu hâlde, eğer İmparator, hukuktan önce dünya üzerinde bir yetkiye sahip değilse, hukuk, daha önceden kendisine tabi olmayan bir kimseyi bağlamayacaktır. (Vitoria, para. 348, p. 134)

İspanyollar ve Yerliler evrensel, kapsayıcı bir sisteme tabi değildirler, bunun yerine iki farklı düzene aittirler ve Vitoria onlar arasındaki uçurumu hukuksal yetki problemi bakımından değerlendirmektedir. Bu problemin çözümü hem Vitoria'nın yeni hukukbilimi hem de Yerlilerin statüsü problemini çözmesini mümkün kılacak müşterek bir hukuksal çerçeve inşâsı bakımından kritiktir. Vitoria'nın yetki problemini ele aldığı iki teknik, esas olarak iki bağlantılı kısımdan meydana gelmektedir: ilk olarak, Yerlilerin kişiliğini karmaşık biçimde karakterize edişi ve ikinci olarak, yeni bir evrensel doğal hukuk sistemini detaylandırışı.

Vitoria ilk olarak Yerli kişiliği meselesi üzerinde yoğunlaşır. Kendi çalışmasının ileri sürdüğü üzere, dönemin yazarları Yerlileri, diğer şeyler arasında, köleler, günahkârlar, kâfırlar, barbarlar, rüştünü ispat edememişler, kuş beyinliler ve hayvanlar olarak karakterize etmişe benzemektedirler. Vitoria bu iddiaları reddeder ve bunun yerine insanî bir şekilde şu değerlendirmeyi yapar,

İşin gerçeği, onlar akılsız değildir, fakat türlerine uygun biçimde akla sahiptirler. Bu açıktır, zira tümünün bir akıl kullanımını gerektiren düzenli biçimde ayarlanan idare şekillerine ve belirli evliliklere ve yargıçlara, metbûlara, yasalara ve işliklere, bir mübadele sistemine sahip olmaları bakımından ilişkilerinde belirli bir yöntem vardır; ayrıca bir tür dinleri de vardır. Dahası, diğerleri bakımından tartışmasız konularda hata yapmazlar; bu onların akıl kullanımlarına delâlet etmektedir. (Vitoria, para. 333, p. 127)

Böylece, Vitoria'ya göre Yerliler, Vitoria'nın dünyasında, Avrupa'nın kendisinde de bulunan kurumların çoğuna dair kendi modellerini kurmuşlardır (Pagden, 1982). Onlar, kendi içinde tutarlılığı haiz bir siyasal sistem ile yönetilirler ve sadece kurumlar tesis etmek bakımından değil, başkaları bakımından 'apaçık' ahlâki sorunları belirlemek bakımından da gerekli olan akla sahiptirler.

Vitoria'nın Yerlileri insan ve akla sahip diye karakterize edişi onun yetki meselesine dair çözümü bakımından çok önemlidir. Ona göre 'Doğal aklın

tüm uluslar arasında kurduğu şeye *jus gentium*' denir (Vitoria, para. 386, p.151). Papa tarafından idare edilen ilâhi hukukun evrensel sisteminin yerini, kuralları aklın kullanımıyla tespit edilmiş olan *jus gentium* evrensel doğal hukuk sistemi almaktadır. Sonuç olarak, Yerlilerin de akla sahip *olmaları* onları da *jus gentium* ile bağlar. Vitoria *jus gentium* kavramına daha erken tartışmalarında pek değinmez. Ancak yetki problemi, İspanyol-Yerli ilişkilerini yöneten kuramların nasıl ortaya çıktığını gösterirken detaylandığı bu kavramı basitçe telâffuz edişi ile çözülmüştür. Papa tarafından ifade edilen ilâhi hukuktansa hükümler tarafından idare edilen doğal hukuk, İspanyol-Yerli ilişkilerine hükmeden uluslararası hukukun kaynağı olmaktadır.

Bu doğal hukukun karakteri, Vitoria'nın, İspanyolların *jus gentium* gereğince Yerli topraklarına seyahat etme ve orada bir süre için ikamet etme hakkı olduğu ve İspanyollar Yerlilere zarar vermedikçe, yerlilerin kendilerine engel olmayacağına ilişkin bir hakları olduğu biçimindeki düşüncelerinde açıklığa kavuşur. Vitoria'ya göre,

...dünyanın başlangıcından (her şeyin müşterek olduğu zamandan) beri herhangi bir kimse yollara koyulma ve istediği her yere yolculuk etme iznine sahipti. Şimdi bu, mülkiyetin bölünmesi yüzünden ortadan kalkmış değildir, zira insanların bu bölmedeki niyeti hiçbir zaman karşılıklılığı ve insanlar arasında geçerli olan ortak kullanımı yok etmek olmamıştır, ve doğrusu, Nuh'un zamanlarında, böyle yapılması insanîyetsizdi. (Vitoria, para. 386, p. 151)

Yetki meselesini çözen doğal hukuk, 'dünyanın başlangıcında' var olan seküler bir doğal duruma benzeyen bir şey üzerinde temellenmektedir. Bu pasajdan anlaşılacağı üzere, *jus gentium* bir ticaret sistemini ve İspanyol nüfuzunu doğallaştırıp meşrulaştırmaktadır. İspanyol ekonomik ve politik yaşam biçimlerinin herkesi bütünüyle kuşatıcılığı, görünüşe göre, Vitoria'nın evrensel hukuk sistemi tarafından öngörülen kuramlarca desteklenmektedir. İki kültür arasındaki uçurum, gerek İspanyol gerek Yerli davranışlarının değerlendirileceği ortak çerçevenin kurulmasıyla artık son bulmaktadır. Aynı derecede önemli olarak, İspanyolların belirli kültürel pratikleri, doğal hukuk alanından türeyen bir sonuç olarak, evrensellik kisvesine bürünmektedir.

Yerliler bu sisteme eşitler olarak katılır görünmektedirler. Yerlilerle, 'yerlilerin sahip olmadıkları malları oraya ithâl ederek ve oradan altın veya gümüş

yahut yerlilerin bolca sahip olduğu diğer malları oradan ihraç ederek' yapılan İspanyol ticareti (Vitoria, para. 389, p. 152). Söz konusu mübadele, bu muamelelere bilinçli olarak girişen, her biri diğerinin maddi eksikliği bilen ve dolaylı olarak onların değerlerinin ne olduğuna karar verme noktasında otonomiye sahip eşitler arasında peyda olur görünmektedir. Evrensel ticaret alanına dahil olan Yerliler, Vitoria'nın daha önceden sunduğu ürkek ve cahil çocuksu yaratıklarının aksine, piyasa insanının tüm ferâsetine ve bağımsızlığına sahip sayılmaktadır. Sistemin adilliği ve Yerlilerin eşit statüleri, Vitoria'nın Yerlilerin Hristiyan ulusların tabi olduğu sınırlamaların aynısına tabi oldukları argümanında daha da ileri götürülmüştür: 'yerli halkların İspanyollarla ticarete girmekten, Hristiyanların diğer Hristiyanlardan uzak durabildiklerinden daha fazla kaçınamayacakları kesindir' (Vitoria, para. 390, p. 153). Karşılıklılık, öyle görünmektedir ki, Yerlilerin İspanya'da ticaret yapmalarına yol açacaktır.

Her ne kadar İspanyollarla Yerliler arasında eşitlik ve karşılıklılık nosyonlarını geliştirse de, Vitoria'nın tasarısı sonuç olarak İspanyolların Yerli toplumuna yönelik bitmek bilmeyen istilâlarını onaylamakta ve meşrulaştırmaktadır. Vitoria'nın masum görünen 'seyahat' ve 'yerleşme' hakkı, netice itibarıyla, Yerlilerce önlenemez biçimde ihlâl edilmekte olan kapsamlı, esas olarak kaçınılmaz bir normlar sisteminin yaratılmasına uzanmaktadır. Örneğin, Vitoria 'insanları şehrin dışında tutmak veya düşmanlar olarak belirlemek yahut hâlihazırda buldukları yerden etmenin savaş edimleri olduğu' değerlendirmesini yapmaktadır (Vitoria, para. 382, p.151). Bu itibarla, İspanyol nüfuzuna direnen herhangi bir Yerli kalkışması, İspanyol misillemesini haklılaştıracak bir savaş edimi anlamına gelecektir. İspanyollarla Yerlilerin her karşı karşıya gelişleri, bu nedenle, İspanyollar için Yerli saldırganlığına karşı kendini 'koruma' ve bunu yaparak İspanyol toprağını genişletme hakkı doğurmaktadır.

Vitoria daha da ileri giderek Yerlilere İspanyol kuralının dayatılmasını İspanyollar ile Yerliler arasındaki bariz kültürel farklılıklara dayanan bir diğer argümanla kabul etmektedir. Kendi *jus gentium* sistemini kurarken, Vitoria, Yerlileri İspanyollarla aynı ontolojik karaktere sahip olarak nitelendirir. Bu, tarafsız ve tüm insanların sahip olduğu nitelikler üzerinde kurulmuş olarak sunduğu normlar sistemini detaylandırışı bakımından kritik bir ön koşuldur.

Vitoria'ya göre, Yerli kişiliği iki karakteristiğe sahiptir. İlk olarak Yerliler, İspanyollar ve diğer tüm insanoğlunun olduğu gibi evrensel bir düzleme aittirler, zira Vitoria'ya göre onlar akıl yeteneğine ve dolayısıyla evrensel olarak bağlayıcı *jus gentium*'u anlama aracına sahiptirler. İkinci olarak, yine de, Yerliler İspanyollardan oldukça farklıdırlar zira Yerlilerin belirli bazı sosyal ve kültürel pratikleri, İspanyol pratiklerinden yansıyan ve hem Yerliler hem de İspanyollar için uygulanması mümkün evrensel normların gerektirdiği pratiklerle ihtilâf içindedir. Bu nedenle Yerliler, İspanyollara hem benzer hem de benzemez biçimde şizofreniktir. Vitoria'nın birincil olarak İspanyolların ve Yerlilerin farklı sosyal pratiklerine göndermelerle detaylandığı ve kültürel terimlerle betimlediği İspanyollar ile Yerliler arasındaki uçurum, artık içkinleşmiştir; ideal ve evrensel Yerli, akıl kapasitesine ve bu nedenle mükemmelleşmeyi sağlama potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte bu potansiyel, sadece, İspanyolların evrensel olarak uygulanabilir pratiklerinin benimsenmesi veya dayatılmasıyla gerçekleşebilir.

Ontolojik olarak 'evrensel' Yerli ile toplumsal, tarihsel olarak 'tikel' Yerli arasındaki bu çelişki, zorunlu dönüştürmeyi gerçekleştiren yaptırımların dayatılmasıyla giderilmek zorundadır. Böylesi bir dönüştürmenin arzu edilirliliği hususunda Yerli istenci konu dışıdır: Vitoria'nın telâffuz ettiği evrensel normlar, sadece İspanyollar ile Yerliler arasında değil, Yerlilerin kendi arasındaki davranışları da düzenler; böylece İspanyollar sıra dışı biçimde güçlü bir müdahale hakkı elde etmekte ve Yerli ritüellerinin kurbanları olarak görülen insanlar lehine edimde bulunabilmektedirler: 'tüm Yerlilerin böylesi kurallara ve kurban etmelere rıza göstermesi ve İspanyolların onlara destek olmayı dilememeleri önemli değildir' (Vitoria, para. 403, p. 159).⁸ Böylece, İspanyol kimliği, Vitoria'nın sisteminin iki farklı ama bağlantılı boyutu bakımından evrensel olarak öne sürülmüştür; İspanyol kimliği hem *jus gentium* normları için temel olarak faaliyet gördüğünden dışsallaşmış hem de Yerlilerin hakiki kimliğini temsil ettiği için içselleşmiştir.

⁸ Aslında Vitoria'ya göre, İspanyolların Yerlileri dönüştürme girişimlerinde engellenmesi, bu amaçlar açısından kâfidir. İspanyolların 'baskı altında tutulan ve haksızlığa uğrayanlar lehine' müdahalede bulunması 'Yerlilerin kendi esenliklerine' etki etmektedir (Vitoria, para 398, p. 157).

Savaş, Egemenlik ve Yerlilerin Dönüştürülmesi

Vitoria'nın ikinci dersinin merkezi teması olan savaş, ilk olarak Yerlilerin dönüştürülmesi savaş açılmasıyla sağlanacağından, ikinci olarak Vitoria'nın egemenlik kavramı öncelikle hükümrânın savaş başlatma hakkı bakımından kurulduğundan, onun hukukbilimini anlamak için son derece önemlidir.

Savaş, Yerlilerin ve topraklarının İspanyollara ve İspanyol toprağına dönüştürülmesi suretiyle, Yerlilerin maksimum insan potansiyellerinin sağlanması faaliyetidir. Vitoria, iddia ettiğim üzere, ilâhi hukuk alanını yerinden etmekte ve dolayısıyla Papanın iktidarını zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, hükümrân tarafından idare edilen seküler bir *jus gentium* yetkesini anahatlarıyla belirtmek ve bunu sağlamlaştırmakla Vitoria, Hristiyan normlarını bu sistem içinde yeniden sunmaktadır; dini yaymak artık ilâhi hukukun değil ama ulusların hukukunun [*law of nations-Çn.*] yetke alanındadır ve artık seyahat etme ve ticaret yapma gibi seküler faaliyetlere benzetilebilir. Vitoria bu kritik geçişimi inceliklerle sunmaktadır:

Ulusların hukukunca [tayin edilen] sefirler dokunulamazdır ve İspanyollar Hristiyan halklarının sefirleridir. Bundan dolayı Yerli topluluklar, en azından, onlara dostane bir söz hakkı vermeli ve onları reddetmemelidirler. (Vitoria, para. 396, p. 156)

Böylelikle, Vitoria'nın dinsel olarak temellenişini daha önceden reddettiği, Hristiyan dünyası alanıyla sınırlanan ve bu nedenle Yerlilere uygulanabilir olmayan tüm Hristiyan pratikleri, artık evrensel kurallar olarak onun sisteminin içine yerleştirilmektedir. Vitoria'nın kendisi tarafından kısmî ve sadece Hristiyan halklarıyla alâkalı olduğuna hükmedilen bu kuralların *jus gentium* tarafından kabul edilen evrensel kurallara şaşırtıcı biçimde dönüşümü, basitçe, bu kuralların evrensel *jus gentium* sahasından kaynaklanan kurallar olarak yeniden karakterize edilişiyile gerçekleştirilmektedir. Bundan böyle Yerlilerin dönüşüme direnmesi bir savaş sebebidir, zira bu ilâhi hukukun değil ama hükümrânca idare edilen *jus gentium*'un ihlâl edilmesidir.

Vitoria, savaşın haklılaştırıldığı pek çok örnek üzerinden konuyu detaylandırır:

Eğer İspanyollar Yerli halkların sükûnuna ve esenliğine halel getirecek hiçbir şey yapmayacaklarını göstermek için tüm çabalarını hem sözle

hem gerçekte sarfetmişlerse ve fakat Yerli halklar düşmanlıklarında ve İspanyolları yok etmek için ellerinden geleni yapmakta inat ediyorlarsa, İspanyollar, artık masum olmayan bu haksız düşmanlarla savaşılabılır ve savaş hukukunun tüm haklarını icra edebilirler: koşulların doğası ve kendilerine yapılan haksızlıklara göre orantılı olarak mallarını yağmalamak, tutsaklaştırmak, önceki efendilerini yerlerinden edip yerine yenilerini getirmek. (Vitoria, para. 395, p. 155)⁹

İspanyol varlığına Yerli direnişinin, yaptırımları haklılaştıran ulusların hukukunun ihlâli olduğunu farzettiğimizde, Yerlilere karşı İspanyol savaşı kaçınılmaz ve tükenmezdir. Yerlilere, kapsayıcı bir *jus gentium* sisteminin amaçlı ve iradeli üyeliği atfedilir; Vitoria'nın sisteminde şiddet, bunun bir sonucu olarak yani Yerlilerin bundan sapmasından kaynaklanmaktadır.

Vitoria'nın savaş hukuku açıklaması, uluslararası hukukçuları hâlen meşgul eden geleneksel soruların pekçoğunu ortaya koymaktadır. Kim savaş açabilir? Savaş ne zaman açılabilir? Savaşı sürdürürken hangi sınırlar gözetilmelidir? Haklı bir savaşı oluşturan nedir? vs. Savaş, hem de hükümrânın en yüksek imtiyazı olması bakımından, sosyal bir fenomendir¹⁰. Böylece Vitoria'nın

⁹ Vitoria bunun Yerlilerin kurtuluşa erişmesinin nasıl'ı olduğunu ima etmektedir; kurtarılmak için yok edilmelidirler. Donne, şiddet ve kurtuluş temasını mükemmel bir biçimde yansıtır: Döv yüreğimi, ey üç kimlikli Tanrı; çünkü şimdilik Ancak kapıya vuruyor, soluyor, ışıldıyor, onarmaya çalışıyorsun. Kalkıp doğrulabilmem için, fırlat beni ordan oraya, Gücünü zorla, parçala, savur, yak ve baştan yarat beni. Düşman eline geçmiş, başkasına ait bir kent gibi, Seni içeri almaya çabalıyorum, ama, Ah, boşuna; İçimdeki vekilin Akıl, beni korumalıydı; Ama tutsak oldu, güçsüz kaldı, ya da hainlik etti.... John Donne, *Kutsal Sonat X*

Bir halkın ya da kentin kurtarılmak maksadıyla yok edilmesi gerektiği argümanı bizim çağımızın öncesinden de tanıdık. (Çevirenin notu: Edebî bir eser olması nedeniyle, şiirin konunun uzmanlarınca çevirilen hâline yer verilmesi burada uygun görülmüştür. Şiirin çevirisinin alındığı yer: John Donne, **Seçilmiş Şiirler**, Çev. Bülent R. Bozkurt, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1994, s.150. Anghie'nin alıntısında dizelerin *Kutsal Sonat X*'a ait olduğu yazılmakla birlikte, burada Bülent R. Bozkurt'tan alınarak yer verilen çeviride *Kutsal Sonat XIV* altında bu dizelere yer verilmiştir.)

¹⁰ Vitoria 'Herhangi bir kimse, hatta özel bir kişi, bir savunma savaşını kabul edebilir ve başlatabilir. Bu, kuvvetin kuvvetle geri püskürtülebileceği olgusunda görünmektedir' (Vitoria, para. 422, p.167). Böylece, istisnai koşullarda birey karşılaştırılabilir olarak savaş

en daimi ve belirgin egemenlik kuramı, onun savaş hukuku irdelemesi bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Vitoria egemenliği, kısmen, bir ilişki olarak anlar – egemen, halkına ve devlete karşı bir yükümlülüğe ve belirli imtiyazlar olarak – savaş açma ve en öne çıkan olma hakkına sahiptir. Egemen, prens, devletin vasıtasıdır, neredeyse halkın metafizik tecessümü olarak farzedilir¹¹. Prens, amacına ulaşan savaşlar devletin haricindeki insanları devlet kapsamına aldıkça, devleti genişletir¹².

Vitoria egemenin iktidarlarını böylece belirlediği hâlde, egemenin kendisini tanımlamada daha fazla güçlük çekmiştir. ‘Artık tüm güçlük şu sorulardadır: Devlet nedir ve kim tamamen uygun biçimde egemen bir prens sayılabilir?’ (Vitoria, para. 425, p. 169). Egemenler, devletlerden bağımsız olarak tanımlanamazlar. Vitoria’ya göre devlet ‘mükemmel bir topluluk olarak adlandırılabilir’ (Vitoria, para. 425, p. 169). Ancak bu hâlde ‘esas zorluk, mükemmel bir topluluğun ne olduğunu söylemede yatar’ (Vitoria, para. 425, p. 169). Vitoria’nın yanıtı totolojiktir; ‘İşaret edilen çözüm bakımından, bir şey tamamlanmış bir bütün oluşturduğunda mükemmel sayılır, zira mükemmel olmayan, hâla bir şeylere gereksinim duyardır ve bununla birlikte bir şeye gereksinim duymayan mükemmeldir’ (Vitoria, para. 426, p. 169). Aynı zamanda bu yanıt toplumdaki nihâi otorite olarak egemeni tanımlamaya da yardımcı olmaz, zira bu ifade karmaşık niteliklerle bağlıdır; çağının Vitoria’yı yanlışlayan karmaşık hiyerarşileri vardır ve Vitoria şunu kabul etmektedir:

...ortak bir üste veya prense sahip birtakım Devletler veya birtakım prenslerin, üst mercîlerinin yetkilendirmesi olmaksızın kendi başlarına savaş yapıp yapamayacakları hususunda bir şüphe doğabilir. (Vitoria, para. 426, p. 169)

başlatma hakkını icra ederken, sadece devlet hem savaş ilan etmek ve hem de başlatmak hakkına en geniş derecede ve gereğince sahiptir. Sonraki irdelemeye bakınız.

¹¹ Prens, tüm iktidarı kuşanan zâttır:

Zira sadece prens, pozisyonuna Devletin intihâbıyla sahiptir. Bu nedenle o, devletin temsilcisidir ve onun yetkesini kullanır; muhakkak ki, meşru prenslerin olduğu bir Devlette tüm yetke onların ellerindedir ve savaşta ya da barışta, onlar olmaksızın kamusal nitelikte hiçbir şey yapılamaz. (Vitoria, para. 425, p. 169)

¹² Bu nedenle kesindir ki, ‘prensler Devletlerine karşı kötülük yapmış olanları cezalandırabilir ve gereğince ve adilce bir savaşa girişildikten sonra düşmanlar sadece prensin yargılamasına, ki prens bunu onların yetkili yargıcıymışçasına üstlenir, tabidir’ (Vitoria, para. 433, p. 172).

Bu karmaşıklık içinde, Vitoria en sonunda kendi yasalarına ve konseylerine sahip Castile ve Aragon krallıklarının egemenliklerini örnekleyerek ampirizme başvurur.

Yukarıdakilere göre devlet iktidarı herhangi belirli bir şekilde birleştirilmiş değildir. Yetke çok fazla dağılmış olup hiyerarşiler, teorik olarak kurulmakla birlikte, Vitoria için egemenlik kuramını yapılandırmada ikna edici bir kullanım için fazlaca karmaşık ve belirsizdir.

Bununla birlikte Vitoria'nın egemenlik tartışması, egemenin savaş beyanında bulunan ve tüm savaş haklarını icra eden olması olgusunun bir sonucu olarak, onun savaş yasaları analizinde en ayrıntılandırılmış hâdedir.

Egemen, savaşa gitme yetkisini sadece belirli koşullarda elinde bulundurduğundan haklı savaş kuramı, savaş hukuku ile ilgili tüm meseleler blokunun kritik bir noktasıdır. Vitoria sorunu bu açıdan konumlandırır: Egemenin savaşın adilliğine olan sübjektif inancı savaşın gerçekten de 'haklı' olmasını garantiler mi? (Vitoria, para. 434, p.173).

Vitoria bir bir savaşın haklılığına olan sübjektif inancın onu haklı kılacağına ilişkin argümanı reddetmektedir, zira 'aksi hâlde, Türkler ve Sarakenler dâhi, böylece Tanrı'nın hizmetini gördüklerini düşündükleri için Hristiyanlara karşı haklı savaflara girişilebileceklerdir' (Vitoria, para. 435, p. 173). Sübjektif inanç ve haklı-savaş kuramı meselelerini ve sonra onların Sarakenleri kapsayıp kapsamadığına karar vermeyi irdelemek yerine Vitoria argümanının temel öncülü olan ilk önermesini saptayarak neticeye varır, *Sarakenler tabiatları gereği haklı bir savaş başlatabilmekten âcizdir. Sarakenlerin – ve böylece, genişletme ile Yerlilerin de – başlangıçtaki bu hariç bırakılışları, Vitoria'nın argümanı bakımından aslidir. Esas itibariyle, sadece Hristiyanlar haklı bir savaşı icra edebilirler; ve Vitoria'nın savaş başlatma iktidarının egemenlerin en önemli imtiyazı olduğuna ilişkin argümanından, Sarakenlerin asla gerçek anlamda egemen olamayacakları sonucu çıkar.*

Daha öncesinde, ilk dersinde Vitoria, Yerlilerin dâhi kendi hükümlerlik formlarına, 'düzenli biçimde ayarlanan idare şekillerine ve belirli evliliklere ve yargıçlara, metbûlara, yasalara ve işliklere' sahip olduklarını ileri sürmüş bulunmaktaydı (Vitoria, para. 333, p. 127). Böylesi bir pasaj Yerli topluluklarının hükümlerlarca yönetildiklerini önerebilecektir; ancak Vitoria'nın haklı

savaş analizinde savaş yasalarınca sadece Hristiyan öznelliğinin tanındığı konusundaki ısrarı, Yerlilerin egemenlik sahasının dışında bırakılmasına ve sadece Hristiyanların savaş açma iktidarını kendilerine karşı kullanacakları nesnelere var olmalarına yol açmaktadır.

Egemen yetkeyi tanımlama ve böylesi bir yetkenin kullandığı iktidarlara nitelendirme görevi, Rönesans Avrupası'nın karmaşık siyasal sistemlerinde sıra dışı biçimde güçleşmiştir ve Vitoria'nın bu amaçla kullandığı teknikler ve kavramsal ayrımlar problematik ve muğlaktır. Bununla birlikte, Yerliler ile İspanyollar arasındaki ayrım belirginleştirilip geliştirilmiştir. Aslında, son tahlilde, Vitoria'nın egemenin karakteri hakkında geliştirdiği en dolambaçsız önerme, egemenin yani haklı bir savaş açmaya yetkilendirilmiş varlığın, tabiatı gereği bir Yerli olamayacağıdır.

Tabiatları gereği haklı bir savaş açmaktan âciz olduklarından, Yerliler, Vitoria'nın sisteminde ancak hukuku ihlâl edenler olarak var olmaktadır. Haklı savaşın kadınları ve çocukları köleleştirmeyi yasaklayan olağan ilkeleri, söz konusu olan pagan Yerlilerse, pratiğe geçmez.

Bu nedenle, tüm düşman-öznelerin ayrım gözetilmeyen bir yağmalanmasının ve tüm mallarının müsâdere edilmesinin meşrulaştırılabilir olduğu bir savaşta, suçlu olsunlar ya da olmasınlar tüm düşman-özneleri tutsaklaştırmak da meşrulaştırılabilir. Ve paganlarla yapılan savaş böyle oldukça, bunun ebedî olduğunu ve onların yaptıkları yanlışları ve neden oldukları hasarları asla düzeltemeyeceklerini gördükçe, hem Saraken çocukları ve hem de kadınları tutsaklaştırmak ve köleleştirmek kesin olarak meşrudur. (Vitoria, para. 453, p. 181).¹³

Bu pasajın ortaya koyduğu gibi, kusur belirlenince, Yerlilere karşı girişilen savaş, Vitoria'nın söyleyişiyle, 'ebedî'dir. Benzer biçimde, bir savaş esnasında tüm 'suçluların' öldürülmesinin meşru ve münasip olup olmadığı tartışmasında Vitoria bunun iflâh olmaz Yerlilerin kendine özgü durumlarında zorunlu olabileceğini ileri sürmektedir:

¹³ Vitoria'nın ilk *relectio*'sunda Yerlileri köle olarak karakterize etmeyi reddetmesi dikkate değerdir. Bununla birlikte, artık, savaş ve çerçevesini çizdiği doğal hukuk taslağı bakımından, aynı sonucun fazlasına varmaktadır: kadınları ve çocukları da kapsar biçimde, tüm Yerli nüfusun köleleştirilmesi.

...ve işte bu, özellikle kendilerinden herhangi bir biçimde haklı bir barış beklemenin işe yaramaz olduğu imansızlar hakkındaki durumdur. Ve eğer onlar zaten kusur içindeyseler, bizlere karşı silahlanabilecek bu kişilerin tümünü yok etmek tek çaredir. (Vitoria, para. 457, p.183)

Önceki tartışmanın gösterdiği üzere, Vitoria'nın sisteminde Yerlilerin suçlu veya 'kusur içinde' olduklarını saptamak zor değildir. Avrupalı güçler arasındaki savaş hâllerinde 'düşmanın egemenliğini bertaraf etmek ve adil ve doğal prensleri tahttan indirmek tamamıyla vahşi ve insanlık dışı tedbirler' olarak sayılmakla, egemenliğe belirli bir itibar kazandırılmıştır (Vitoria, para. 465, p. 186). Ancak Yerliler söz konusu olduğunda egemenlerin böylesi bir yerinden etmelerine sadece izin verilmiş olmayıp, hatta bu, Yerlileri kendilerinden kurtarmak amacıyla zorunludur. Bu vargılar Vitoria'nın eserinin Yerlilerin insanîliğini vurguladığı diğer kısımlarıyla ilginç bir ilişki içindedir. Basitçe, Yerlilere karşı başlatılan bir savaş, hukuk üstü [*metalegal-Çn.*] bir statü kazanmaktadır (Onuma, 1993). Vitoria'nın daha önceden tasarladığı rıza, sınırlar ve orantıya ilişkin hukuksal kuramların pek çoğunun yerlilere uygulanması, *jus gentium*'un herkesi kapsayan ve kaçınılmaz yükümlülükleri bir kez delindiğinde, sona ermektedir.

Böylece, özetle, egemenliğin Yerlilerle ilintilendiği iki esas yol vardır: ilk olarak, Yerliler egemenlik alanından dışlanmaktadır; ikinci olarak, Yerliler, egemenlik yetkilerinin kendilerine karşı en aşırı biçimde uygulandığı nesne olarak konumlanmaktadır. Egemenin en karakteristik ve özgün yetkileri olan savaş başlatma ile toprak ve yabancı kimseler üzerinde tasarrufta bulunma iktidarları egemen-olmayan Yerliler üzerindeki uygulamalarında tastamam anlamlarına kavuşmaktadır.

Sonuç

Vitoria durmaksızın Yerlilerin keşfedilmesinin yeniliği temasına gönderme yapar; böylece eseri 'genellikle Yerliler olarak anılan ve kırk yıl önce İspanyol iktidarına giren, daha önceden dünyamızca bilinmeyen, Yeni Dünya'nın yerli halkları'nın ortaya çıkardığı meseleyi ele almaktadır (Vitoria, para. 306, p. 116). Ardından, 'İspanyolların Amerika'ya ilk yolculukları zamanında, yerli nüfusun topraklarını işgal etme yönünde hiçbir hakkı beraberlerinde getirmediklerini' ileri sürer. Bu farklı yollarla Vitoria, geleneksel hukuk

anlayışlarının böylesi yeni bir durumun üstesinden gelmek bakımından yetersiz olduklarını iddia etmek suretiyle, Yerlilerin keşfedilmesi hususunu vurgulamaktadır; Vitoria bunu yaparak, kendi yeni ve seküler uluslararası hukuk açıklamasına giden yolları temizlemektedir.

Argümanım, böylece, Vitoria'nın egemen devletler arasındaki düzen meselesiyle çok da fazla ilgilenmediği fakat iki farklı kültürel sisteme ait toplumlar arasındaki düzen meselesiyle ilgilendiğidir. Vitoria bu problemi her bir toplumun kültürel pratiklerine odaklanarak ve onları *jus gentium* evrensel hukuku bakımından değerlendirerek çözüme kavuşturmuştur. O, bu çerçeveyi bir kez kurmakla, Yerlilerin evrensel doğal hukuku ihlâl etmekte olduklarını göstermektedir. Yerliler bu sistemde yalnızca disipline edilecekler olarak var olurlar.

Kültürel farklılık meselesi Vitoria'nın eserinde – kişilik, *jus gentium* ve asıl olarak egemenliğin kendisi kavramlarının – yapılandırılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Vitoria'nın hukukbilimi bu meseleyle ilgili üç temel unsurdan oluşur görünmektedir. İlk olarak, Yerliler ile İspanyollar arasında kabul edilen bir farklılık ki, bu farklılık öncelikle her bir toplumun toplumsal pratikleri ve gelenekleri bakımından açıklanmaktadır. İkinci olarak, bu farklılığa bir köprüleme mekanizması formüle etmektedir ki, bunu *jus gentium* sistemi ve Yerlileri evrensel akla sahip olarak ve böylece müdrük olmak ve *jus gentium* evrensel hukukuna bağlı olmakla karakterize etmek vasıtasıyla yapmaktadır. Üçüncü olarak, evrensel akla sahip ve geri kalmış, barbar, medenileşmemiş Yerliler evrensel standartlara uyum sağlamada başarısız oldukları için yaptırımlara tabi olmaktadır. Bunlar açıkça, Yerlilerin gelenekleri, pratikleri, ritüelleri bakımından farklı olduklarına delâlet etmektedir ki bu, Yerli kimliğini imhâya ve bunun yerine evrensel İspanyol kimliğini ikâme etmeye yönelik savaşın disipline edici ölçütlerini haklılaştırmaktadır. Bu yaptırımlar, egemen İspanyollar tarafından egemen olmayan Yerliler üzerinde icra edilmektedir.

Kültürel farklılık da Vitoria'nın egemenlik kuramı tasvirinde önem taşımaktadır. Vitoria'nın Rönesans Avrupasının siyasal koşullarının değişkenliğinde insicamlı bir egemenlik kuramı vizyonu tasarlama girişimleri, kamusal ile özel, yerel ile uluslararası alanlar arasındakiler gibi muhtelif ayrımlara giderek çözmeye çalıştığı birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu girişim-

lerin her biri başarısız olmuştur¹⁴, bununla birlikte, nihayetinde Vitoria'nın üzerinde ısrarla durduğu ve dikkate değer bir detaylandırma ile geliştirdiği ayrım, egemen İspanyollar ile egemen-olmayan Yerliler arasındaki ayrımdır. Vitoria Yerlilerin egemen olmadığına ilişkin vargılarını onların pagan olduklarına dair basit değerlendirmesi üzerinde temellendirir. Bunu yaparken, daha önceden Yerlilerin küffâr olmaları sebebiyle ilâhi hukuk bakımından haklardan mahrum oldukları yönündeki kilise argümanının aksini kanıtlamak için reddetmiş olduğu basit muhakemeye başvurmuştur. Bu açık dilemmaya karşın, Vitoria'nın genel tasarısı yine de istikrarlıdır: kaçınılmaz ve sürekli olarak *jus gentium*'u ihlâl eden Yerliler bu hukuku icra edecek mutlak egemen statüsünü yadsımaktadırlar.

Öyleyse açıktır ki, Vitoria'ya göre egemenlik kuramının Batıda geliştirildiği ve Avrupalı-olmayan dünyaya aktarıldığı konvansiyonel bakış, önemli noktalarda yanıltıcıdır. Egemenlik kuramı, karakterini, kolonyal karşı karşıya gelişlerle kazanmıştır. Bu, egemen devletlerin varlığını varsayan herhangi bir egemenlik kuramı açıklamasınca keşfedilemeyen ya da anlaşılamayan, egemenliğin karanlık tarihidir.

Vitoria, sıra dışı biçimde karmaşık bir kişidir; zamanında Yerli haklarının cesur bir savunucusudur (Scott, 1934), aynı zamanda eserleri, fethi insançılık ve özgürlükçülük açısından açıkça meşrulaştırması nedeniyle iyiden iyiye sinsi bir emperyalizm savunucusu olarak da görünebilir (Williams, 1990). Yine de benim iddiam, Vitoria'nın gerçek öneminin batılı iktidarların batılı-olmayan dünya üzerindeki baskılarında sürekli olarak kullanılmakta olan ve sözümona imparatorluk-sonrası dünyadaki çağdaş uluslararası ilişkilerde hâlen düzenli olarak yer işgâl eden bir dizi kavramı geliştirmesinde ve bir dizi argümanı yapılandırmasında yatmaktadır. Bilhassa Vitoria'nın eserinde, sömürge halkların, yaptırımlardan kaçınacak ve tam üyeliği elde edeceklerse, uymak zorunda oldukları ve Avrupalı uygulamalarca evrensel anlamda kabul edilebilir olarak konumlandırılan bir dizi zorlu manevranın yasalaştırılmasını görmekteyiz. Vitoria'nın hukukbilimi ayrıca, barbarların, hem hukukun erişim alanı içinde hem de henüz onun korumasının dışında yapılandırılıp dönüştürme, kurtarma ve medenileştirmeyi sağlamakla hak-

¹⁴ Son tahlilde, Kennedy'nin de ileri sürdüğü üzere, Vitoria 'egemeni ayrı bir yerel ve uluslararası hukuksal düzen arasında konumlandırmaz, ne de dahili ve harici yahut özel ve kamusal egemen kimliklerini ayırır' (1986: 35).

İlaştırılan dolayimsız ve mutlak şiddetle içiçe geçen bütün iktidarları icra eden egemenliğin karşısında bir nesne olarak ele alınışını göstermektedir. Avrupalı-olmayan halklar sürekli olarak, uluslararası hukukun alanının daha da genişlemesini zorunlu kılan barbarlar olarak karakterize edilegelmişlerdir.

Egemen devletler arasındaki düzenin nasıl yaratıldığı klasik sorusu ve bunun ortaya koyduğu araştırma çerçevesi, bilhassa egemenlik alanının açık bir biçimde dışında tutulan kolonyal dünya tarihinin sıkıca sorgulanmasını engellemekle, disiplinin özgün bir emperyalist biçimine yol açmaktadır. Vitoria'nın irdelediği etkileşimler egemen devletler arasında değil egemen İspanyol ile egemen-olmayan Yerliler arasında ortaya çıkmaktadır. Şu hâlde kritik mesele, her şeyden önce Yerlilerin egemen olmadıklarına nasıl karar verildiğidir.

Sömürge dünyasının egemen olmadığı ön belirlemesi bir kez gerçekleştirilmiş ve kabul edilmiş olmakla, disiplin kendisini yaratabilmiş ve ötekileri egemenlik alanına kavuşturma, medeni olmayanları medenileştirme büyük projesini ve bu büyük misyon için zorunlu olan hukuksal teknikleri ve kurumları geliştirmeyi kaçınılmaz ve doğal diye sunabilmiştir. Bu çerçeve içinde, sömürge dünyasının tarihi basitçe bu medenileştirme misyonunun tarihinden ibaret olmuştur.

Vitoria'nın ilk kolonyal karşı karşıya gelişlere dair açıklaması farklı bir çerçeveyi benimseyerek ve bir dizi farklı soruyu ortaya koyarak yazılabilecek alternatif bir sömürge dünyası tarihini akla getirmektedir.

Her şeyden önce sömürge dünyasının egemen olmadığı nasıl belirlenmiştir?

Evrensellik ve belirlilik fikirleri bu amaç için nasıl kullanılmışlardır?

Avrupa kökenli bir dizi sınırlı fikir kendisini evrensel biçimde uygulanabilir olarak nasıl sunmuştur?

Bu kavramlarla donatılan Avrupa imparatorlukları Avrupalı-olmayan toprakları fethetmeyi ve hâkim olmayı nasıl sürdürmüşlerdir?

Bunun yanı sıra, eğer egemenlik kültürel farklılık meselesiyle derinden bağlantılıysa ve eğer belli kültürlere diğerlerini baskı altında tutmaya izin verir şekilde açıkça biçimlenmişse, söz konusu baskı altında tutulan kültürlerin egemenlikten kendi amaçları uğruna faydalanıp faydalanamayacakları

ve bunun nasıl'ı hakkında hayati sorular baş göstermelidir. Uluslararası hukuk söz dağarcığı, tarafsız ve soyut olmaktan ötede, yabancı kültürlerin mâdunlaştırılması ve ortadan kaldırılması tarihi içine gömülüdür. Bu meseleleri Vitoria'nın eserinde günyüzüne çıktıkları üzere irdelemekle, kolonyalizm ve uluslararası hukuk arasındaki ilişkinin ve dolayısıyla uluslararası hukukun kendisinin farklı bir tarihinin yazılması sonuç olarak mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Anghie, Antony (Spring 1993) ‘ “The Heart of my Home: Colonialism”, Environmental Damage and the Nauru Case’, *Harvard International Law Journal* 34: 445.
- Franck, Thomas M. (1995) *Fairness in International Law and Institutions*. New York: Oxford University Press.
- Henkin et al. (1987) *International Law: Cases and Materials*, 2nd edn. St Paul, MN: West Publishing.
- Kennedy, David (1986) ‘Primitive Legal Scholarship’, *Harvard International Law Journal* 27: 1.
- Kooijmans, Pieter Hendrik (1964) *The Doctrine of the Legal Equality of States: An Inquiry into the Foundation of International Law*. Leyden: A.W. Sythoff.
- Nussbaum, Arthur (1954) *A Concise History of the Law of Nations*. New York: Macmillan.
- Onuma, Yasuaki (1993) *A Normative Approach to War: Peace, War and Justice in Hugo Grotius*. New York: Oxford University Press.
- Pagden, Anthony (1982) *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Pagden, Anthony (1995) *Lords of All the World: Ideologies of Empire in Spain, Britain and France c.1500-c.1800*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Rubin, Alfred (1992) ‘International Law in the Age of Columbus’, *Netherlands International Law Review* 39: 5–35.
- Scott, James Brown (1934) *The Spanish Origin of International Law...* Oxford: Clarendon; London: H. Milford.
- Todorov, Tzvetan (1984) *The Conquest of America: The Question of the Other*. New York: Harper & Row.
- Toulmin, Stephen Edelston (1990) *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. New York: Free Press.

- Vitoria, Francisco de (1557/1917) *De Indis et de ivre Belli Relectiones*. Washington, DC: The Carnegie Institute.
- Weeramantry, Christopher (1992) *Nauru: Environmental Damage Under International Trusteeship*. Melbourne: Oxford University Press.
- Williams, Robert (1990) *The Amerikan Indian in Western Legal Thought*. New York: Oxford University Press.
- Wright, Quincy (1930) *Mandates under the League of Nations*. Chicago, IL: University of Chicago Press.